

Духовні скарби української ідентичності у Ватикані

Нині, коли Україні вкотре доводиться відстоювати свою незалежність, проблема формування національної ідентичності набула важливого значення.

Інтерес до проблем самосвідомості етносу змушує сучасних вчених звертатися до аналізу духовного життя, дослідження інваріантних, стійких структур свідомості, його глибинних пластів – релігійної ментальності, що відбиває історичний досвід етносу. Саме твори сакрального мистецтва виступають активними носіями духовної практики українського народу, сприяють підвищенню престижу Української держави у світі, що має одну з найдревніших культур на теренах Європи. Скарби української духовності можна побачити в багатьох музеях світу. Не виключенням є Ватикан та Італія.

Існує велика кількість історичних свідчень про українську присутність у Ватикані та Італії. Передовсім йдеться про пам'ятки, пов'язані як із історією Української Церкви так і з сакральним мистецтвом. Так, у бібліотеці Ватикану зберігаються найдревніші українські пам'ятки – листи Папи Григорія VII до Київського князя Ізяслава, датовані 1075 роком, служебник XV ст. Київського митрополита Ізидора (до наших днів зберігся і будинок неподалік від Ватикану, де митрополит доживав свого віку).

Багато місць у Ватикані та в Італії пов'язано з іменами митрополита **Андрея Шептицького** і кардинала **Йосипа Сліпого**, а також відомих українських мистців **Святославом Гординським**, **о. Ювеналієм Мокрицьким**, **Леонідом Молодожанином** (Лео Мол) та ін.

За ініціативи патріарха Йосипа Сліпого в 1967-1969 роках у Римі було збудовано український греко-католицький кафедральний собор Святої Софії. Він понад 40 років є центром духовного життя української громади та всіх вірних східного обряду в Римі.

Внутрішньо-просторовий інтер'єр собору оформляли українські мистці С. Гординський та Ю. Мокрицький.

Святослав Гординський (1906-1993) – видатний мистецтвознавець, маляр, поет, перекладач поезії з англійської, французької, німецької, італійської та

польської мов, що здобув світове визнання. Брав активну участь у мистецькому житті України й української діаспори.

Народився в Коломиї на Івано-Франківщині в сім'ї видатного громадського діяча та вченого, дослідника давньоукраїнської літератури Ярослава Гординського. Мистецьку освіту здобував у Львівській академічній гімназії та мистецькій школі О. Новаківського (1924-1928), Берлінській академії мистецтв (1928-1929), Паризькій академії Рудольфа Жюльєна (1929-1931).

Вершиною творчості С. Гординського, безперечно, став розпис інтер'єру собору св. Софії в Римі, виконаний мозаїчною технікою. Мистець розробив систему розписів, подібну в основних композиційних вузлах до системи мозаїк Софії Київської ("Христос Вседержитель" у підкупольному просторі, "Причастя апостолів" в центральній апсиді), але додав кілька біблійних сюжетів ("Сотворення Всесвіту", "Нагірна проповідь") та сцен з історії Української Церкви раннього періоду ("Володимир Великий", "Княгиня Ольга", "Ярослав Мудрий", "Володимир Мономах", "Данило Паломник", "Нестор Літописець" та інші). При освяченні собору 27-28 вересня 1969 р. папою Павлом VI і кардиналом Йосипом Сліпим, мозаїками була вкрита тільки центральна апсида. Повністю завершено оздоблення собору мозаїками до свята 1000-ліття християнізації Київської Русі (1988) [2, с. 59].

Окрім мозаїки, С. Гординський виконав для собору і проект триярусного іконостасу, а з різноколірного мармуру його виконав італійський скульптор Уго Мацеї з Петрасанти. Для цього величного іконостасу 26 ікон намалював інший український мистець – о. Ювеналій Мокрицький.

Ювеналій Йосиф Мокрицький, ієромонах Студитського Уставу, що народився 16 жовтня 1911 року в с. Хлопівка (Гусятинський р-н Тернопільської обл.) був видатним українським іконописцем діаспори. Мистецьку освіту здобував у Віденській академії мистецтв (1944-1947 рр.), продовжував свої студії у Празі, а згодом – у Мистецько-промисловій школі Крефельда (Німеччина, 1948 р.) вивчав техніку мозаїки, у Льежі (Бельгія, 1950-1954) – мистецтво портрету. Виконав багато ікон у Західній Німеччині (1948-1950), Італії (1950-1955), Канаді (1956-1963), а з 1964 р. – у Римі.

В Україні о. Ювеналій Мокрицький відомий фресками на стінах Унівського монастиря (Львівська обл.) які разом із Дам'яном Горняткевичем виконав у 1930-х роках. Мистець намалював також Унівську Чудотворну ікону Богородиці, яку помістили під оригінальною шатою, що збереглася від давньої ікони.

Кілька років мистець у Римі відтворював копію Владичиці Ясної Гори – ікони Гошівської Божої Матері, яку освятив Папа Іоанн Павло II. Ікона була передана Гошівському монастирю (Івано-Франківська обл.) де знаходиться й понині.

Творчий слід на теренах Ватикану та Італії залишив і мистець **Михайло Мороз** (1904-1992). Його твори прикрашають Кардинальську Палату Ватикану.

Мистець народився в с. Пліхов Бережанського повіту на Тернопільщині. У 1927 році закінчив Мистецьку школу О. Новаківського у Львові, і як здібний випускник, отримав стипендію від Митрополита Андрея Шептицького для навчання в Академії Жюльєна в Парижі. Творчий доробок мистця був репрезентований на виставках в Парижі, Торонто, Сіракузах, Римі. До 1985 року Михайло Мороз отримав 8 престижних нагород і став Почесним членом Римської Академії Мистецтв.

До визначних художників української діаспори належить **Микола Бідняк** (1930-2000) – мистець трагічної долі. Втративши кисті обох рук, малював, тримаючи пензель в устах. Він створив цілу низку високомистецьких, сповнених глибокого драматизму та гуманістичного спрямування ікон.

М. Бідняк отримав Апостольське Благословення Папи Римського Павла VI за ікону "Плащаниця" для Папської колегії у Ватикані.

Одним із ранніх іконописних творів мистця є "Ісус Христос – Огородник" (зберігається в музеї ім. Митрополита А. Шептицького, с. Дора біля м. Яремче). Ікона виконана в характерному для М. Бідняка стилі – видовженість постаті, деяка загостреність форм, що нагадують готичне мистецтво.

Творчість українських мистців у Ватикані окрім малярства представлена й високохудожніми скульптурами. У Ватиканському музеї зберігаються окремі твори **Леоніда Молодожанина** (1915-2009). Мистець вирізьбив погруддя трьох понтифіків – Папи Іоанна XXIII, Папи Павла VI, Папи Івана Павла II. Над скульптурним портретом Івана Павла II мистець працював у Ватикані й мав змогу безпосередньо спілкуватися з понтифіком. Своїми спогадами про ці зустрічі він поділився на сторінках газети "Терем" (США) в 1992 році.

Багато робіт він виконав для храмів – 80 вітражів, близько 100 скульптурних портретів. Серед них погруддя Патріарха Йосипа Сліпого, кардинала Е. Тіссерана тощо. Бюсти Молодожанина відзначаються реалізмом, вдалою передачею характерних рис портретованих осіб і перфектною технікою виконання.

Сучасне покоління мистців підхопило сформовані традиції в царині сакрального мистецтва, які пройшли складні випробування, але не зникли, а знайшли своє продовження в українській діаспорі. Надбання цілої когорти талановитих мистців попередніх століть сьогодні використовується в практиці сучасними художниками-різьбярами та іконописцями [4, с. 90].

Одним із найпомітніших різьбярів сучасності який прославився своєю творчістю не тільки в Україні а й у Ватикані є Народний художник України **Ярослав Пасічанський** з м. Чернівців.

Відомим твором мистця стала скринька, подарована Папі Римському Івану Павлу II з нагоди святкування 2000-річчя Різдва Христового, що нині знаходиться в Музеї світового мистецтва Ватикану. Зовнішні і внутрішні стінки скриньки декоровано мініатюрними рельєфними сюжетами із зображенням Бога-Отця, Святого Духа, Богоматері та Розп'яття. На дні скриньки вирізьблено Люрдівську ікону. Скринька вражає ювелірністю виконання та довершеністю сюжетних композицій.

Твори Ярослава Пасічанського зберігаються в 11 музеях світу та у приватних колекціях як в Україні, так і за рубежом (Австрії, Англії, Італії, США, Канаді, Німеччині тощо).

Вагомим вкладом у розвиток українського сакрального мистецтва в Україні та за її межами стала творчість **родини Дем'янчуків** зі Львова: батька Лева Івановича (1941-2014 р.р.) і сина Андрія (1967 р.н.).

Особливе місце у творчості Лева та Андрія Дем'янчуків посідають ікони. У створенні ікон на дерев'яній дошці, мистці дотримуються давніх українських традицій, які передбачають орнаментальне різьблене (гравіроване) тло, рельєфний і ажурний декор рам. Професійний художник Лев Дем'янчук різьбленим орнаментом декорував краї ікони, відділяючи їх від центральної частини глибоким рівчачком-ковчечком. Його орнаментальні композиції склалися з традиційних мотивів плоского різьблення – хрестик, квадрати, ромби, восьмипелюсткові розетки та риски-промені. На центральній частині ікони А. Дем'янчук уже створює іконописний образ. Тематика ікон включає основні образи іконостасу: Господь, Богородиця, ангели, апостоли, пророки, численні святі. Андрієві ікони випромінюють сяюче світло невичірне, як і належить справжній іконі [2, с. 4].

Різьблені елементи ікон на дошці, виконані Л. Дем'янчуком, вирізняються українською орнаментикою різних етнографічних регіонів України. На деяких золочених тлах ікон присутня також і тиснена чи гравірована орнаментика, що

надає їм ще більшої витонченості та довершеності. Іноді замість орнаментальних композицій мистець гравірує головки крилатих херувимів та серафимів.

У 2001 році з нагоди приїзду Папи Римського Івана-Павла II до України мистці виконали велику багатофігурну ікону Благословенних мучеників української Греко-Католицької Церкви XX століття.

Чудова ікона Пресвятої Родини авторства мистців, була подарована Папі Римському Бенедикту XVI від української студії Радіо Ватикану в Римі 2006 року. Андрій Дем'янчук намалював лики Марії і Йосипа не застиглими, а натхненними, сповненими любові до маленького Ісуса. В сюжеті ікони передано зворушливі, благородні почуття батьків до божого Дитяти.

Виконана мистцями ікона Матері Божої Ласкавої, на замовлення Львівського митрополита, кардинала УРКЦ Мар'яна Яворського була подарована Папі Римському Бенедикту XVI 24 вересня 2007 р. під час візиту до Ватикану римо-католицьких і греко-католицьких єпископів України [3, с. 59-60].

Іконопис Андрія Дем'янчука гармонійно поєднується з різьбленням на дерев'яних дошках, яке виконував його батько – Лев Дем'янчук. Тобто прикраси на одязі святих і орнаменти на золотому тлі співмірні та співвіднесені з різьбою дошок у масштабі й рисунку, але можуть бути різні за мотивом. У своїй творчості пан Андрій дотримується в основному двох стилів: пізньовізантійського і ренесансного в його українському варіанті, але можна помітити і окремі "вкраплення" бароко та романтизму.

Ікони мистців знаходяться не тільки у Ватикані а й у храмах, музеях, приватних колекціях України та світу. Зокрема, дві ікони Матері Божої Неустанної Помочі, круглої форми з різьбленою рамою (2005, 2006 рр.) знаходяться в Японії, ікона Благословенної Марти Вецкої (2008 р.), яка є даром для Генеральної Настоятельки та Головного Дому Сестер Милосердя – у Парижі [1, с. 59-60].

Творчий тандем двох самодостатніх мистців дав могутній поштовх для якісно нового розвитку сакрального мистецтва. Насамперед, це виявилось в дотриманні стильової єдності в створенні церковних предметів, які гармонійно поєднуються та утворюють цілісний ансамбль з внутрішнім оздобленням храму. Для своїх сакральних творів мистці найчастіше використовують темну деревину дуба й світлу – клена, вміло поєднуючи контраст темних і світлих кольорів. Акцентуючи увагу виключно на художніх та технологічних властивостях деревини, у своїх творах вони досягають неперевершеної легкості, чистоти та

гармонії. Саме вищезазначені принципи покладені в основу концепції творчості Лева та Андрія Дем'янукув.

Багаторічна плідна праця Лева та Андрія Дем'янукув на ниві сакрального мистецтва була відзначена високими церковними нагородами, благословенними грамотами та преміями. Зокрема, у 2009 р. А. Дем'януку було нагороджено орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня, а Л. Дем'януку – Благословенною грамотою УПЦ КП.

Отже, у Ватикані та Італії є значна кількість художніх шедеврів, створених різними поколіннями українських мистців. Творчі здобутки цілої низки представників як діаспори, так і України гідно репрезентують нашу державу в світі, знайомлять з потужним пластом її художньої культури та мистецтва.

Література:

1. Дем'януку А. *Як твориться українська ікона: з авторського досвіду*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2015. 336 с.: іл.
2. Степовик Д. *Новий ренесанс: Ікони Андрія Дем'януку*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. С.3-4.
3. Степовик Д. *Нова українська ікона ХХ і початку ХХІ століть: традиційна іконографія та нова стилістика*. Жовква: Місіонер, 2012. 286 с.
4. Тимків Б. *Мистецтво України та діаспори: дереворізьба сакральна й ужиткова: 2-е вид., переробл. і доповнене*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2012. 316 с., 584 іл.